

Putopis: Livno, Kupres,Tomislavgrad

Autor Administrator

„Malena mesta srca mogu“

{moszoomthumb imgid=545 itemid=35 style_m=2}Prema gore visoka vertikalna, zastrašujuæa litica, oko petstoto , možda i više metara, a negdje pri gornjem dijelu, za kojega bih rekao da može biti mjesto samo za ptice - divokoza i njenom mlado: mirno se kreæu liticom pasuæi travu koja je ovdje vrlo rijetka, ali oèito i vrlo slatka. Boža dragi, kakva sigurnost, kakva ravnoteža, kakva koordinacija. Bez zaštitnih konopaca, bez mreža, bez klinova. A nama se èesto zavrti pred oèima i u vlastitij sobi. Što bi bilo na ovoj litici?

Subota, 22. lipanj, oko podneva. Vedar, topal, lipanjski dan. Zajedno sa mnom maleno društvo iz Zagreba: prof. Z.S. rodom Slavonac i supruga mu K. Skradinjanka, P.Š. Dalmatinac, jedan od najboljih struènjaka za hortikulturu u državi sa ženom B. rođenom Zagrepèankom, povijesnièarkom umjetnosti, i Lj., moja supruga iz ovoga kraja kao i ja.

Prelazimo granicu na Kemenskom i ubrzo pred nama puca pogled na veliko neboplavo Buško jezero. Kao i svaki put kad se naðem pred ovim prizorom osjetim ono posebno uzbuðenje: radost zbog dolaska u davno ostavljeni kraj i sjetu jer je to samo nakratko. Za dan dva ponovo æemo preko granice, ali u suprotnom pravcu.

Svi su ovdje prvi put osim mene i Lj. Po želji naših prijatelja krenuli smo na kratki obilazak ovog kraja. Plan:vidjeti tri kraška polja – Buško blato, ili bolje- Buško jezero, Livanjsko i Kupreško polje, i posjetiti Livno, Kupres i Tomislavgrad. I ako bude moguæe – vidjeti Ramu i Ramsko jezero.

Nakon kraæeg zaustavljanja u podruèju sela Liskovaèe, uz jugozapadni dio obale jezera odakle se kao na dlanu vidi najveæi dio Buškog jezera s okolnim planinama i selima, nastavili smo magistralom prema Livnu. Neæeu ni pokušavati opisivati prizore koji su nam se otvarali cijelim putem; za to bi trebalo umjeæe slikara i snaga pjesnika. Moji prijatelji su cijelim putem samo ponavljali: prekrasno, predivno, prelijepo, fantastièno, nemoguæe. Tako nešto još nismo nigdje vidjeli.

Buško jezero

Najveæe umjetno jezero u Europi, nastalo potapanjem najljepšeg i najravnijeg kraškog polja. Polje se zbog plavljenja tijekom zime zvalo Buško blato. Prema legendi ime je dobilo po Bugi, jednoj od dvije sestre (druga je Tuga), koje su zajedno sa svoja èetiri brata među prvima došle iz pradomovine na sjeveru u nove prostore između

Zrmanje i Cetine. Za potrebe elektroprivrede Hrvatske napravljena je brana prema ponorima na južnoj strani i Polje pretvoreno je u veliko jezero.

Malo drugovo bilo je iznenađeno veličinom jezera i ljepotom prizora. Dalmatinac je odmah izraèunao: kao Novigradsko i Karinsko more zajedno. Naravno da sam im isprièao ono malo; to sam znao o povijesti mesta i samoga jezera. Uglavnom, radi tog velikog projekta veæina stanovništva moralna je odseliti kojekuda. Teško je i zamisliti razmjere drame koja je sve to pratila, sve one ljudske patnje trpljenje i bola povezane s prisilnim rastankom od svojih najdražih, rodbine, prijatelja, od svojih kuæa; od grobova svojih pokojnika.

A tzv. "pravièna naknada" bila je tako niska da za nju nisu mogli kupiti ni približno slièena imanja. Jednostavno, narod je bio prisilno raseljen. Da bi se sve to lakše realiziralo, otvorene su granice i ljudi su poštovi masovno u zemlje Zapadne Europe, najviše u Njemaèku. Mnogi i danas tvrde da je sve to raðeno po dobro smislu; ijenom planu vladajuæe partije da se oslabi Hrvatsko biæe tamo gdje je bilo najèvršće i najkompaktnije. Nažalost, uspjeli su: sva mjesta uz Jezero sada su gotovo prazna, a nista bolja situacija nije ni u iroj regiji.

(Ako nekoga više zanima ovaj kraj može najviše doznati iz odliène knjige prof. Bože Drmiæa Buškovića kraj – hrvatski raj.

Livno, Gorica, Franjevaèki muzej i galerija (FMGG)

Nastavljamo odmah prema Livnu jer imamo dogovoren termin za posjet Franjevaèkom muzeju i galeriji u Gorici. Magistralni put Split - Livno slijedi zapadnu obalu jezera, dok nam s lijeve strane promièe umovita strana Kamešnice, koja se kao dio moæenog Dinarskog masiva postavila izmeðu Sinjskog polja s jedne i Buskovice kog jezera i Livanjskog polja sa sjeverne strane. Ubrzo ostavljamo planinu i prolazimo sredinom Livanjskog polja. Prostrano, lijepo polje, zeleno od nabujale vegetacije, prošarano vrbama uz obale vijugavih rjeèica Sturbe, Bistrice i Žabljaka, obrubljeno u daljini visokim planinama - Dinarom sa zapadne, Cincarom i Scaronatorom sa sjeverne, i blagim uzvisinama Tribnja s istoèene strane.

Brzo smo u Livnu i prolazimo ga bez zadržavanja jer žurimo zbog veæ reèenog razloga. Samo kratko: lijep gradiæ, spoj staroga, povjesnog dijela koji se smjestio ispod strmoglave i zastrašujuæe litice Buskovice nad kojom se istièu ostaci stare kule, a ispod koje uz glasni žubor i huk izvire Duman, i novog, modernog dijela koji se protegao iroko na sve strane.

Neæu ni pokušavati s opisom mjesta, pitanje je kako bi to uspjelo, a nema ni potrebe, jer su to sigurno veæ uèinili bolji od mene i vjerojatno postoji neka monografija o njemu. Kad govorimo o mjestu – ja prije svega mislim na njegove ljude. Ljude koji su u njemu nekada živjeli i koji sada tu žive. A o njima bi se moglo dosta pisati. Ja bih spomenuo samo neke, npr. S.S Kranjèeviæa koji je uèiteljevao u Livnu i njegove stihove uklesane na zidu gimnazije; ...trgaj gvožđe s pluga i zaori polje; slobodom raða; Gabrijela Jurkiæa, jednoga od velikih hrvatskih slikara o kom se ipak pre malo zna, franjevcu Oktaviju Miletici, Lovru Karaulu, Miju Suèiæu iz vremena turske uprave i našeg; suvremenike dr. fra Bonu Vrdoljaka i fra Miru Vrgoæu, èije su zasluge za za narod, za njegovu pismenost, duhovnost, vjeru, uljuðenost - neizmjerne. Fra Mijo Suèiæ je bio i ljeònik koji je prvi u tom dijelu svijeta uspješno obavio poroðaj carskim rezom. Od suvremenika spomenut æu i dobro poznate i afirmirane hrvatske slikare Ivicu Scaroniæu,

Ivicu Propadala, ali treba reæi da nije moguæe nabrojati sve one o kojima se može govoriti kao o zaslužnim, vrijednim, ljudima pravim domoljubima , koji su kao branitelji, lijeènici, pedagozi itd. zadužili svoj narod i svoj kraj.

Jedan detalj kojega sam èuo a koji me je malo rastuæio. Pred nekoliko dana kad je Hrvatska izgubila nogometnu utakmicu od Turske, u gornjem dijelu grada se slavilo dok se malo niæe tugovalo. Ali, što se tu može, to je naša realnost.

Moj stari prijatelj dr. Jakov Lukaè dogovorio nam je poseban obilazak Franjevaèkog muzeja i galerije, te Crkve sv. Petra i Pavla Gorici u Livnu. Ravnatelj Muzeja g. Josip Gelo, simpatièan mladi èovjek, izuzetno struèeno i kompetentno i sa puno žara i ljubavi prema poslu kojega radi, pokazao nam je sve što je bilo moguæe pokazati za dva i pol sata. A ono što nam je pokazao doista je impresivno. Moje društvo koje zna što su svjetski muzeji, ostalo je zateèeno viðenim. Da bismo samo pregledali sve što je postavljeno trebalo bi daleko više vremena. I Muzej i Galerija mogli bi stajati ravno uz bok najbliæim svjetskim ustanovama takve vrste.

Bili smo zadriveni i oduševljeni svime što smo èuli i vidjeli. Ja sam uz to bio malo posramljen što sam tu prvi put. Previše smo zarobljeni poslom i brigama o egzistencijalnim pitanjima. Ali nerijetko i nepotrebnom trkom za stvarima i „dobrima“ koja nam i nisu bašneophodna. I tako, baškao danas, u ovom Muzeju, u ovoj gorièkoj Crkvi, na trenutak nam se otkrije da u biti, život, onaj pravi, neopazice prolazi pored nas, i mi pored njega. Ovdje, na ovom mjestu i slièenim mjestima, saèuvano je sijeæanje na našu pravu bit, naše korjene, naše vrijednosti... Vrijedilo je doæel...

Ovo nam mjesto otkriva fragmente davno prošlog i zaboravljenog. Komadiæe i kameniæe naše povijesti. Od prapovijesti, od vremena Ilira i Delmata, od razdoblja rimske vladavine i ranog kršæanstva, kroz srednji vijek i dugo i teško osmanlijsko razdoblje, pa sve do novijeg vremena – ovdje se mnogobrojnim materijalnim nalazima otkrivenim iz utroba zemelje, iz ruševina crkava i otvorenih grobišta i tumula, rekonstruira bogata povijest kraja, koja je istovjetna s poviješæu ostalih hrvatskih prostora i ondašnjeg kršæanskog dijela svijeta. Oni nam jasno govore: tko smo, što smo, od kuda, od kada, gdje pripadamo itd.? Ali, bolje pogledajmo kako o tome govorи povjesnièar i arheolog dr. fra Bone Vrdoljak u knjizi „Plodovi ljubavi i žrtve“;

(...) Od samih poèetaka – od „korjena“, pa sve do 1326. god. livanska županija s gradom Livnom sastavni je dio Hrvatske. Ona je opæe dobro najprije hrvatskih narodnih vladara, potom hrvatskih i ugarskih kraljeva (...) A kada je Livno (1326.) ušlo u sastav bosanske banovine, livanska županija u sastavu Tropolja ili Završja postaje opæe dobro bosanskih vladara i kao takva æe ostati sve do smrti posljednjeg bosanskog vladara Stjepana Tomaševiæa(...)

(...) Godine 1463. Turci osvajaju veæi dio bosanskog kraljevstva a kralj Stjepan Tomaševiæ biva pogubljen. Mnogi su bosanski

plemiæei i velikaši poubijani ili prebjegli u susjedne kršæanske zemlje, dok se narod sklonio u nepristupaène krajeve, ili poput plemiæea pobegao u Dalmaciju.

(...) Teške prilike u vrijeme kandijskog rata u Bosni, te optužbe protiv franjevaca, pridonijele su da su izgorjeli samostani u Sutjesci (1659), Fojnici (1662.), da su iste godine fratri morali napustiti visoèki samostan, i da je u tom vremenu nestao i samostan u Glamoèu. Ako je Livno dijelilo sudbinu Bosne, vjerojatno je i samostan sv. Ive s crkvom dijelio sudbinu drugih crkava i samostana Bosne. Od tridesetak crkava i kapelica iz 15. stoljeæea ni jedna nije doèekala 18. stoljeæe (...)

Jednako kao i muzejski izlošci dojmila nas se stalna galerija slika Gabrijela Jurkiæea (Livno, 1886 – 1974.). Evo kako o njemu u Katalogu – monografiji piše Josip Depolo: (...) Na svom slikarskom startu doèekan je kao prorok, kao nositelj svježih europskih ideja (...)èija su ishodišta simbolizam i secesija (...) da bi na svom slikarskom zenitu ovaj „skromni slikar svoga kraja“ bio izbaèen iz povijesnog ruleta kao marginalac koji „nema , bez sumnje, nikakva kontakta sa suvremenim slikarskim strujama (...)

(...) Pribran i dosljedan sebi Jurkiæ je pristao na „povijesnu“ izolaciju koju mu je nametnula avangarda i asketski je prihvatio progon iz povijesti u ime buduænosti svog slikarstva. Nije daleko dan kad æe Jurkiæovo slikarstvo biti prepoznatljivo u vremenu u kojem æe ljepota biti potrebnija od kruha i vode (...)

.....

Smjestili smo se u Hotel Dinaru u samom središtu grada, uz rijeèicu Bistrigu zaklonjenu žalosnim vrbama, koja neumorno žubori, u èejoj se bistroj vodi još uvijek može vidjeti pokoja pastrva. Odmah do balkona krošuje borova, a prema sjeveru pogled na klisuru ponad starog grada s kamenom kulom gdje je loše prošao starac Vujadin sa svoja dva sina.. Nisam siguran s koliko je zvjezdica oznaèen, ali ne sjeæam se kada mi je u nekom hotelu bilo tako ugodno kao tu. Svima nam je bilo žao kad smo ga napustili.

Prisoje

Istoga dana predveèer, nakon pola sata vožnje dobrim putem, evo nas u Prisoju, selu na sjevernoj strani Buška

blata, lijepo smještenog na pitomim, umom obraslim i izvorima zdrave vode bogatim padinama Tučnice. Prostrana kotlina, jezero kao more; na zapadu Kamešnica, prema sjeveru Vitrenik, najviši vrh Tučnice, a prema jugu umoviti Zavelim i još dalje prema moru plavkasti obrisi Biokova.

Opet ejujem: "Predivno, prekrasno. Pa to æe ti more kad imaš; ovo"; Dijelim njihovo mišljenje i ponavljam prije o iseljavanju, o pustom mjestu bez ljudi, o zapuštenosti kraja. Sve je pusto, zemlja neobrađena. Nema tko raditi, a i oni koji bi mogli izgubili su te navike. "Ne isplati se"; "Kažu, . "jeftinije je sve kupiti"; I sve se kupuje u duæanima. Nema domaæeg kruha, domaæeg sira, onog zdravog domaæeg maslaca, mljeka, jaja. Mladi su rijekost, samo sretneš; poneku stariju osobu.

Idemo prema crkvi, koja je netom lijepo obnovljena u nadi da æe se i ljudi poèeti vraæati i da æe mjesto ponovo oživjeti. Prekrasne vitraje za crkvu, posveæenu Uznesenju bl. Djevice Marije, napravio je slikar Ivica Šcaron;ko, kao i reljefe za križni put na brijezu iznad crkve. Treba spomenuti lijepi Gospin kip s malom djecom na oltaru Crkve i njegovu repliku ispred Crkve, dar g. Jure Šcaron;ole, našeg uspješnog èovjeka koji živi u Kaliforniji – USA. Jure je jedan od èelnih ljudi velike multinacionalne kompanije. Eto, još jednom: moraš; otiaæi od kuæe da bi pokazao "to vrijedi"; Zar nije tužno? Koliko takvih je napustilo ove naše lijepe krajeve? A tu je možda i kljuè moguæeg preokreta?

Domaæeg župnika don Mihovila Zrnu, izuzetnu osobu, koji je cijeli svoj život posvetio ovoj i drugim malim hercegovaèkim župama, a kojemu bi bi po potencijalu, erudiciji i predanosti svojoj službi, možda više odgovarala prвostolnica, nismo zatekli u župnoj kuæi. Otišao je pomagati u susjednoj župi gdje su u tijeku pripreme za proslavu blagdana sv. IVE.

Ljubazna èasna sestra pokazala nam je Crkvu i muzej starina u pripremi. Moji su se prijatelji iznenadili da je veæina starinskih stvari, oruða za rad, odjeæe, obuæe i dr. po svom izgledu i po nazivima, gotovo posve ista kao i kod njih. Eto, i za nas koji nismo baš preladili i bez obrazovanja, to se èini kao otkriæe. A, "to reæi za mlade naraš;taje? Za koje sve poèinje upravo od njih. Prošlost, povijest, obiteljska, nacionalna – ne postoji. Treba li se onda èuditi kad postaju lagan medij za manipulacije svake vrste, kad posræu pri najmanjim teškoæama, kad gube kompas pri najmanjim iskušenjima?

Izvor Dumana

Vedro nedjeljno jutro nakon noæi provedene uz umirujuæi žubor Bistrice (Dumana). Najprije kratak obilazak izvora. Bilo bi neoprostivo to propustiti. Ljubazno osoblje objasnjava kako se tamo dolazi. Slika monumentalna: u podnožju veliko ždrijelo iz kojega uz zaglušujuæi huk i rasipno prskanje, cijelim kapacetetom suklja bistra èista voda, koja se kamenitim, neravnim koritom obrijeava prema nižem dijelu toka. Jedan dio vode drvenim akveduktima hvataju okolne mlinice i valjaonice vune.

Prema gore visoka vertikalna, zastrašujuća litica, oko petsto, možda i više metara, a negdje pri gornjem dijelu, za kojega bih rekao da može biti mjesto samo za ptice - divokoza i njeno mlado: mirno se kreaju liticom pasući travu koja je ovdje vrlo rijetka, ali očito i vrlo slatka. Bože dragi, kakva sigurnost, kakva ravnoteža, kakva koordinacija. Bez zaštitnih konopaca, bez mreža, bez klinova. A nama se završti pred dočima i u vlastitij sobi. To bi bilo na ovoj litici?

Sreæemo planinare koji laganim korakom obilazno, gaze prema vrhu; razmjenjujemo pozdrave i informacije, sjedamo u automobile i kreæemo prema Kupresu.

Prema Kupresu

Na putu prema Kupresu zastajemo na èas na Borovoj glavi. To je planinski prijelaz s kojega puca veličanstven pogled na sve strane. U zimskim mjesecima, kad pada snijeg i pada bura – ovdje nema prolaza. Ne pomaže tada ni najmodernija mehanizacija. Treba èekati da se više sile prirode ispuštu i smire. A sada je ovdje sve tako pitomo i mirno.

Uz niske cestarske zgrade bez prozora i vrata, valjda sklonite kod elementarnih nepogoda, vidimo veliku skupinu konja. Znao sam od ranije za konje koji su tijekom rata ostali sami bez svojih vlasnika i koji sada žive slobodno u prirodi autonomno. Nisam imao dojam da se radi o divljim konjima. Djelovali su dobro uhranjeni i organizirano. Nekoliko fotografija i idemo dalje.

Šujica

Prolazimo kroz Borovo polje i veæ smo pored Šujice. Preljepo planinsko mjesto na rubu polja kroz koje meandrira rjeèica Šujica u kojoj još znaju upucati najbolju pastrvu i najbolje rijeèene rakove. Šujica æe, kad se probije kroz duboki kanjon i savlada cijelo Duvanjsko polje, i zaroni u ponore Midene, pojavit se u Buškarom kraju kao rijeka Rièina. Je li samo to ono što spaja Šujicu i Buškarom kraj. Sigurno nije. Tko nije èuo za Šujicu? Župu koja štuje sv. Antu? „Mjesto koje nije ni Bosna, ni Hercegovina ni Dalmacija“, nego posebno mjesto gdje žive ponosni ljudi, Hrvati. Sigurno ste èuli za Iviæa Pašcaron;aliæa?. Ali možda niste za Božu Perkoviæe – onog visokog, „mršavog“ bradatog, èija mama spremila najbolje kiselo mlijeko.. A ja jesam. I za to bogatiji za prijateljstvo s jednim dobrim èovjekom.

Kupres

Glavni cilj našeg puta. Kupres i Kupresko polje. Tu smo. Usporavamo da bismo bolje pogledali na sve strane. Pogodili smo najbolje vrijeme. Pred kosidbu. Veliki plakati pozivaju na Dan kosidbe. Veæ postaje pomalo monotono i neuvjerljivo ponavljati superlatitive. Ali nema boljih rijeèi od: prelijepo, prekrasno, bogomdano. Široka visoravan sa šumovitim Malovanom sa zapadne strane, Koprivnicom sa sjeverne, i dalekim plavim obrisima Èvrnice na istoku. Beskrajne zelene livade

prošarane svim poznatim tonovima boja- od žute i bijele do crvene i ljubièaste. Pitali smo se gdje li je "Ivanova livada zelena i plava...?" Postaje mi jasno od kuda slikaru Gabrijelu Jurkiæu onako lijepi motivi.

Nadmorska visina polja je, ako me sijeæanje ne vara oko 1300 m. Ovdje, kažu, poèinje bura. Snijeg se zimi dugo zadržava u planinama i Kupres sa Adria - ski centrom polako postaje sve omiljenije zimovalište i skijalište u koje dolaze turisti iz svih krajeva, osobito iz Dalmacije i Hercegovine.

Zbog svog geografskog položaja i znaèenja, preko Kupresa su se kroz povijest èesto lomila kopnja, a narod teško stradao, ili bio prisiljen spas tražiti na sve strane. I za Domovinskog rata Kupres je bio poprište teških bitaka i stradanja civila od strane èetnièkih formacija uz podršku Miloševićeve i Kadijeviæeve JNA.

O Kupresu i Kupresu;acima za vrijeme Domovinskog rata prièala mi je prijateljica koja je bila zadužena za skrb o ranjenicima i stradalnicima. Nije spomenjela rijeèi hvale o njihovoj hrabrosti, pouzdanosti, dobroti, solidarnosti i optimizmu.

Jedna od veæih tragedija u Kupresu, ili blizu Kupresa bilo je stradanje studenske gupe, oko 120 mladiæa iz ovog kraja na studiju u Zagrebu, koja je došla braniti svoje domove. Mladi, naivni, u cvijetu mladosti, nepripremljeni, naoružani samo bezrezervnim domoljubljem, u kaotičnim uvjetima, završili su u kravoj zamci neprijatelja. Je li se to moralno dogoditi? Što danas nama i ovom našem društву znaæe te žrtve? Koliko ih se sijeæamo? Ima li kakav spomen na njihovo stradanje i njihovu žrtvu?

Sada se u Kupresu veæ osjeæea ona prijeratna živost. Na ulicama, pred crkvom, u kafiæima, u hotelu – opuštena atmosfera. Ispred kuæa i veæih stambenih zgrada velike kolone ogrijevnog drva – ljudi se spremaju za dugu kupresku zimu. Uz molitvu muzejina èuje se zvono katolièke crkve, a natjecanje u visini minareta i zvonika još; nije gotovo.

Na samom ulazu u mjesto, pored glavne prometnice velika nova crkva, veæ u funkciji, sa dva nedovršena zvonika, koji æe biti, kako sam èuo, visoki oko 40 m. Veæi od minareta u blizini.

Nakon što smo obišli Kukavièje jezero, prvi biser skriven u umu na sjevernoj strani polja, vratili smo se u hotel gdje nas je èekao pripremljen poznati kupreski specijalitet: pura (žganci) s vrhnjem i kiselim mlijekom. Mojima se dopalo, a meni ništa novo: do petnaeste godine života svakodnevno na

meniu. Nismo se dugo zadržavali, jer nam je ostalo još; dosta puta za taj dan. Pozdravili smo se s ljubaznim osobljem i krenuli dalje prema Tomislavgradu.

Èvrsnica

Htjeli smo svakako makar baciti pogled na Ramu i Ramsko jezero. Prije nego cesta za Tomislavgrad izbjije do ruba Duvanjskog polja, prije benzinske crpke, znak na putu pokaže nam smjer lijevo za Ramu. Put odlièan, asfaltiran, &širok, dobro oznaèen. Dobrih dvadesetak kilometara vozimo se preko planinskog platoa Èvrsnice. Osim nekoliko ružnih odlagališta za olupine i smeće, sve je ikonski èisto i netaknuto. Pašnjaci, pašnjaci, vrtalje, grebeni, ponikve... Nebo i planina

u zagrljaju. Trava mirisne. Nekada je tu, kako sam slušao i èitao, paslo na stotine tisuća ovaca. Ne znam zašto ne bi i sada? Zar ima išta bolje, plemenitije, pametnije, pa i sigurnije, nego proizvoditi zdravu hranu? Nailazimo na par stada ovaca i goveda i na farmu Smiljanicu sa oznakom da tu možemo kupiti sira. Rado bi to uèinili ali smo kratki s vremenom.

Zvirnjaèa

Nakon desetaka kilometara put nas vodi kroz omanje lijepo polje. Okolo blage gole uzvisine, jednake zelene kao i polje s rijetkim raslinjem i nekoliko razbacanih manjih zaseoka u podnužju. Prema jednom vodi put s oznakom Zvirnjaèa. Sjeæam se imena mjesta iz mlaðih dana, ali ne i toga da sam tu dolazio. Ime dovoljno govori, ali sada je sve ovdje prelijepo. Polje ravno, slièeno Kupreskom, zeleno, iščarano svim bojama a najviše crvenoljubièastom. Kao da sanjaš. Nevjerojatno. Snimamo, ali meni crkaje aparat.

Dojam nam kvari i rastužuje nas mršav, izgladnjeo, oèajan pas. Je li latalica i dugo nista nije jeo? Malo nakon toga nailazima pored stada ovaca i uz njih dva jednako mršava, jedna i bijedna psa, dok njihov pastir, ništa boljeg izgleda, poput mrtvaca leži uz cestu na vrelom suncu. Je li to zbog siromaštvaa i bijede? Ili, možda zbog nedostatka empatije? Tko je njihov gazda? Mora li to biti baš; tako? Mora li pastir biti tako jadan? Zar se životinje mogu i smiju tako mrcvariti glađu? Pogotovo ako su u službi èovjeka. Nešto tu ne stoji.

Rama

Nastavljamo dalje. Veæ smo umorni i zasiæeni dojmovima. Pomalo i sumnjamo da smo na pravom putu. Odjednom, duboko u dolini, pokaže nam se fantastičan prizor: zeleno jezero sa mnogo manjih i veæih otoèića, na jednom velika crkva sa zvonikom, a unaokolo visoki planinski masivi s naseljima u podnožjima. Preljepo. Velièanstveno. Sjedimo neko vrijeme, gledamo, divimo se. Što dalje? Pada odluka: odgađamo obilazak mjesta za drugi put. Ovo mjesto zaslužuje poseban dolazak. Vraæamo se nazad prema Duvanjskom polju. Meni pada napamet da se ovdje dogodilo isto kao s mojim Buskicom blatom. I ovdje su ljudi morali otići iz svojih domova, od svojih kuæa, ostaviti svoje najbliže, najdraže, da bi društvo imalo elektriènu energiju. Ili zbog neèeg drugog? Je li to bilo neophodno. Je li i ovdje bila pravièna naknada?

Tomislavgrad

Vozimo se kroz Duvanjsko polje: prostrano, ravno, pruženo u smjeru sjever jug, lijepo. S istoèene strane Èvrsnica, nešto prema jugu Vran, a sa zapadne visoravan Midena. Na sjeverozapadnom rubu smjestilo se Duvno, danas Tomislavgrad, a svuda uokolo uz rub polja, gotovo bez prekida vidi se vijenac naselja. Lijepo, velièanstveno. (...) »Znam jednu dolinu gdje proljeæe doðe iznenada i cvrkut ptica ispunji nebo do zvijezda (...)« - tako opisuje svoje mjesto Virgilije Nevjestiæ, veliki umjetnik, slikar – grafièar i pjesnik, rodom iz ovoga kraja.

Samo je mjesto dosta skromno i zapušteno, ni blizu povijesne slave i vrijednosti svojih ljudi. Ima dosta novih lijepih i velikih kuæea, ali vidi se da u planiranju grada nisu baš veliku ulogu igrali arhitekti. Položaj građevinskih parcela, moguænosti investitora, kao i njihov ukus, odreðivali su i polažaje objekata i stil i velièinu. Kao u veæini hrvatskih prostora u BiH i u ovdje je glavni problem nerazvijenost, nezaposlenost i sve ono što uz to ide - frustracije, apatija, nezadovoljstvo, iseljavanje.

Najveæa vrijednost mesta su njegovi ljudi – vrijedni, ponosni, èestiti. Tužno je to da svoje kvalitete pokazuju svugdje diljem svijeta od Australije do Amerike, a ovdje im to, kako stvari stoje, ne polazi baš najbolje od ruke. Za vrijeme Domovinskog rata odigrali su nemjerljivu ulogu u zaustavljanju agresije neprijatelja, prihvatali su i nahranili mnoge izbjeglice i prognanike, mnogi su dali svoje živote i zdravlje, a malo je bilo postrojbi HV bez mladiæa iz ovog kraja.

Zanimljiva je povijest Duvna, ali o tome drugi put. Treba barem spomenuti legendu na koju su Duvnjaci ponosni po kojoj je na Duvanjskom polju okrunjen prvi hrvatski kralj Tomislav. I junaèinu - hajduka Mijata Tomiæea, neustrašivog borca protiv turskog zuluma i nepravde.

Ne bi bilo u redu govoriti o Tomislavgradu a ne spomenuti franjevce koji od pradavnih vremena dijele sudbinu svoga puka, književnika, novinara Petra Miloša i njegova »Rodjaka Èipu«, sigurno jednog od najboljih poznavatelja duše ovog naroda, književnika Stjepana Èajiæa, doktora Andriju Gudelja, koji je cijeli svoj radni vijek ostao vjeran svom kraju, doktora Ivana Bagariæa koji je nakon sjajno vođenog ratnog saniteta Herceg Bosne, nastavio djelovati u Hrvatskom saboru, nesalomljivog suca Andriju Kolaka, Antu Kelavu sjanog kemièara, dr. Matu Šimundiæa psihijatra, koji je zavolio ovo mjesto kao svoj rodni Lovreæ. I mogli bi tako nabrajati unedogled, ali ostavimo to za neki drugi put.

Posljednja zajednièka kava na terasi Hotela Tomislav. Odustajemo od puta za Imotski. Prednost dajemo još jednoj vožnji uz istoèenu obalu Buškog jezera, usput baciti pogled na Karmel sv. Ilije i pravac Kamensko – Dugopolje – Zadar.

A.B.